

Türkiye'nin Beyin Göçü Raporu

Yağmur Uzunırmak

Yayın Hakları © 2024

Bu yayının tüm hakları Toplum Çalışmaları Enstitüsü'ne aittir. Toplum Çalışmaları Enstitüsü'den izin alınmadan yayının tümünün ya da bir kısmının herhangi bir yöntem ile basımı, yayımı, çoğaltılması ve dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.

Yayın No: 04

Yayın Tarihi: 25.11.2024

TOPLUM ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ

Adres : Cevizlidere Mah. Mevlana Bulv. No:123/305 Çankaya/Ankara
Telefon : 0312 939 93 00
E-posta : info@toplum.org.tr
Website : www.toplum.org.tr

HAKKIMIZDA

Toplum Çalışmaları Enstitüsü, Türkiye'nin nitelikli insan kaynağını ülkemizin kronik yahut güncel sorun alanlarına yönelterek politik karar alıcılara rafine çözüm önerileri sunmayı ana kuruluş amacı olarak benimser. Amacına uygun olarak gerçekleştirdiği çalışmalarda, toplumumuzun genel çıkarlarının öncelenmesini esas alır. Bu esas, Toplum Çalışmaları Enstitüsü'nün zaman ve zeminden bağımsız, değişmez ilkesidir. Türkiye'nin potansiyeline uygun atılımlar için yeni jenerasyon zihinleri, fikri üretime teşvik etmek ve bu üretimi ülke birikimimize anlamlı katkılar olarak sunmak ana motivasyon kaynağımızdır.

YÖNETİM KURULU

Osman Ertürk Özel, Enstitü Başkanı

Dr. M. Veysel Güldoğan, Dış Politika Programı Direktörü

Dr. Yavuz Selim Günay, Hukuk ve Adalet Programı Direktörü

İmran Gürakan, Dijital Dönüşüm ve Girişimcilik Programı Direktörü

Doç. Dr. Asmin Kavas, Şehircilik Programı Direktörü

Hüseyin Raşit Yılmaz, Siyaset Programı Direktörü

Çiğdem Gizem Okkaoğlu, Enstitü Genel Sekreteri

Aykutalp Arıcı, Yönetim Kurulu Üyesi

Ahmet Oğuz Atalay, Yönetim Kurulu Üyesi

Dr. Abdullah Çağıl, Yönetim Kurulu Üyesi

Vasıf İnanç Duygulu, Yönetim Kurulu Üyesi

Gökhan Güler, Yönetim Kurulu Üyesi

Timuçin Koray Güzelderen, Yönetim Kurulu Üyesi

Selim Kuru, Yönetim Kurulu Üyesi

Yağmur Uzunırmak, Yönetim Kurulu Üyesi

TÜRKİYE'NİN BEYİN GÖÇÜ RAPORU

Yağmur Uzunırmak

T TOPLUM
ÇALIŞMALARI
ENSTİTÜSÜ

İnsanlık tarihinin hemen her döneminde karşımıza çıkan göç olgusu, toplumlar üzerinde ekonomik, sosyal ve güvenlik gibi farklı alanlarda etkiler meydana getirmiştir. Günümüzdeki etkileri açısından incelendiğinde göç, ekonomik kalkınma ve yoksulluğun giderilmesine sağladığı katkılar kadar pek çok olumsuz sonucun ortaya çıkmasına da sebep olabilmektedir. Dolayısıyla hem göç alan hem de göç veren toplumların göçten en fazla faydayı elde edebilmesi, etkili politikalar geliştirilebilmesine sıkı sıkıya bağlıdır. Etkili politikaların oluşturulabilmesi ise göç hareketlerinin dinamiğinin anlaşılmasıyla doğrudan ilintilidir.

Dünya Bankası tarafından yayınlanan Dünya Kalkınma Raporu 2023'e göre 2023 yılı itibarıyla dünya nüfusunun %2,3'ü olan yaklaşık 184 milyon insan göçmen¹ statüsünde yaşamaktadır. Söz konusu rapora göre bu sayının yaklaşık olarak %20'si yaşamlarını mülteci² olarak sürdürürken geri kalanlar ise "ekonomik göçmen"³ statüsündedir.

Göç üzerine yapılan çalışmalara göre, yakın tarihte gerçekleşen göçlerin ülkeler arasında büyük gelir ve refah uçurumları ile küresel dengesizliklere verilen bir yanıt olarak gerçekleştiği görülmektedir.⁴ Dolayısıyla dünyadaki göç hareketlerinin dinamiğini etkileyen temel unsur, ülkelerin gelir seviyeleri arasındaki farklılıklardır. Zaman içerisinde bazı ülkeler veya bölgeler önemli kaynak ülke ve varış noktaları olarak öne çıkarken diğerleri bu konumunu kaybetmiştir. Örneğin, Dünya Kalkınma Raporu 2023'e göre bir asır önce Avrupa'dan Latin Amerika'ya yapılan büyük göç hareketleri bugün artık yaşanmamaktadır. Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (GCC) ülkelerine göç, altmış yıl önce neredeyse yokken, bugün bu ülkeler en büyük göç yollarından bazılarında ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca, bir dönem göç veren ülkeler olan İrlanda ve İtalya artık göç alan ülkeler haline gelmiştir.

Bugün itibarıyla dünyada en büyük göçmen grubu gelişmekte olan ülkelere gelenlerdir (World Migration Report, 2024). Bu kişiler genellikle göç etmeye maddi imkanları ve motivasyonları olan insanlardan oluşmaktadır. Buna karşılık, başlıca hedef ülkeler ABD, Almanya, Fransa, Kanada, Birleşik Krallık ve Avustralya gibi yaşam standartlarının yüksek olduğu ülkelerle birlikte Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (GCC) ülkeleridir (World Migration Report, 2024).

1- Söz konusu Dünya Bankası Raporu, ister daha iyi ekonomik fırsat arayışı içinde ister çatışma veya zulüm nedeniyle yerlerinden edilmiş kişiler olsun, göçmenleri, vatandaşı oldukları ülkenin dışında yaşayan kişiler olarak tanımlamakta olup ikamet ettikleri ülkede vatandaşlığa alınmış kişileri göç etmiş kişiler olarak kabul etmemektedir. Yine bu tanıma bağlı olarak, iç göç söz konusu rapor kapsamına alınmamıştır.

2- Savaştan, zulümden, çatışmadan veya doğal afetlerden kaçmak zorunda kalan ve güvenli bir sığınak arayan göçmeni ifade eder.

3- Zulüm, ciddi zarar veya ölüm gibi sebeplerden değil, yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla çalışmayı veya yurtdışında aile birleşimi gibi diğer nedenlerle uluslararası sınırı geçen bir göçmeni ifade eder.

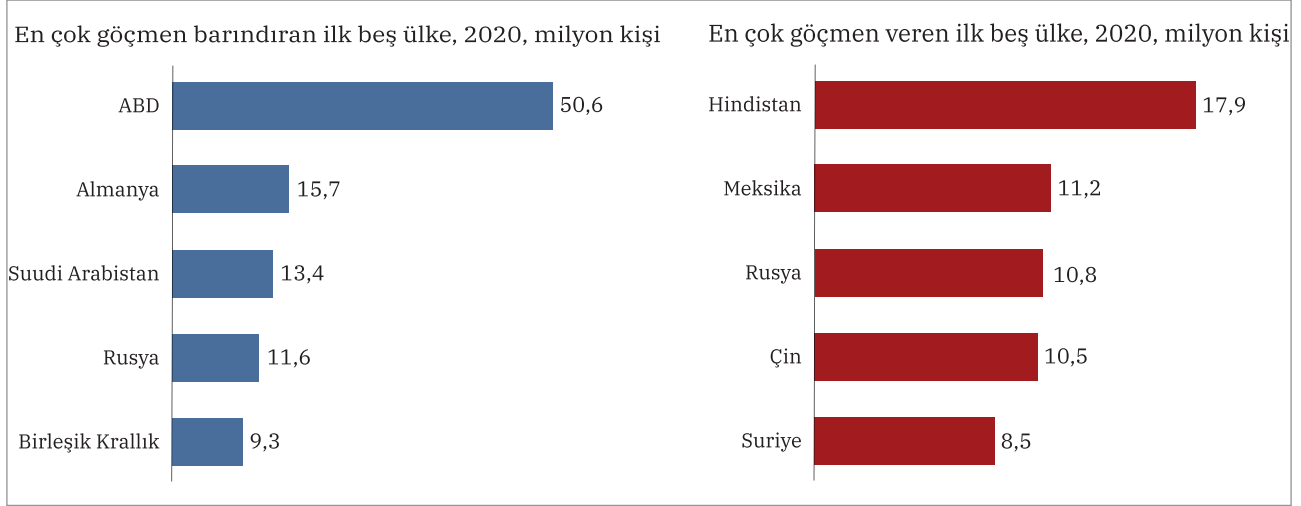
4- Machado, J., Docquier, F., (2017), *Income Disparities, Population and Migration Flows Over the Twenty First Century*, Ital Econ J 3, 125-149

Francesc Ortega, Giovanni Peri, (2013), *The effect of income and immigration policies on international migration*, *Migration Studies*, Volume 1, Issue 1, Pages 47-74,

Smyth, R., Narayan, R.K., (2008), What Determines Migration Flows From Low-income to High-income Countries? An Empirical Investigation of Fiji-U.S. Migration 1972-2001, *Contemporary Economic Policy*, Volume 24, Issue 2

Türkiye'nin Beyin Göçü Raporu

Birleşmiş Milletler tarafından sağlanan verilere göre en çok göç alan ilk beş ülke ABD, Almanya, Suudi Arabistan, Rusya ve Birleşik Krallık'tır. En çok göç veren ilk beş ülke ise Hindistan, Meksika, Rusya, Çin ve Suriye'dir. 2020 senesi itibarıyla göçmenlerin %84'ü kendi ülkelerinden daha zengin bir ülkede yaşamaktadır.

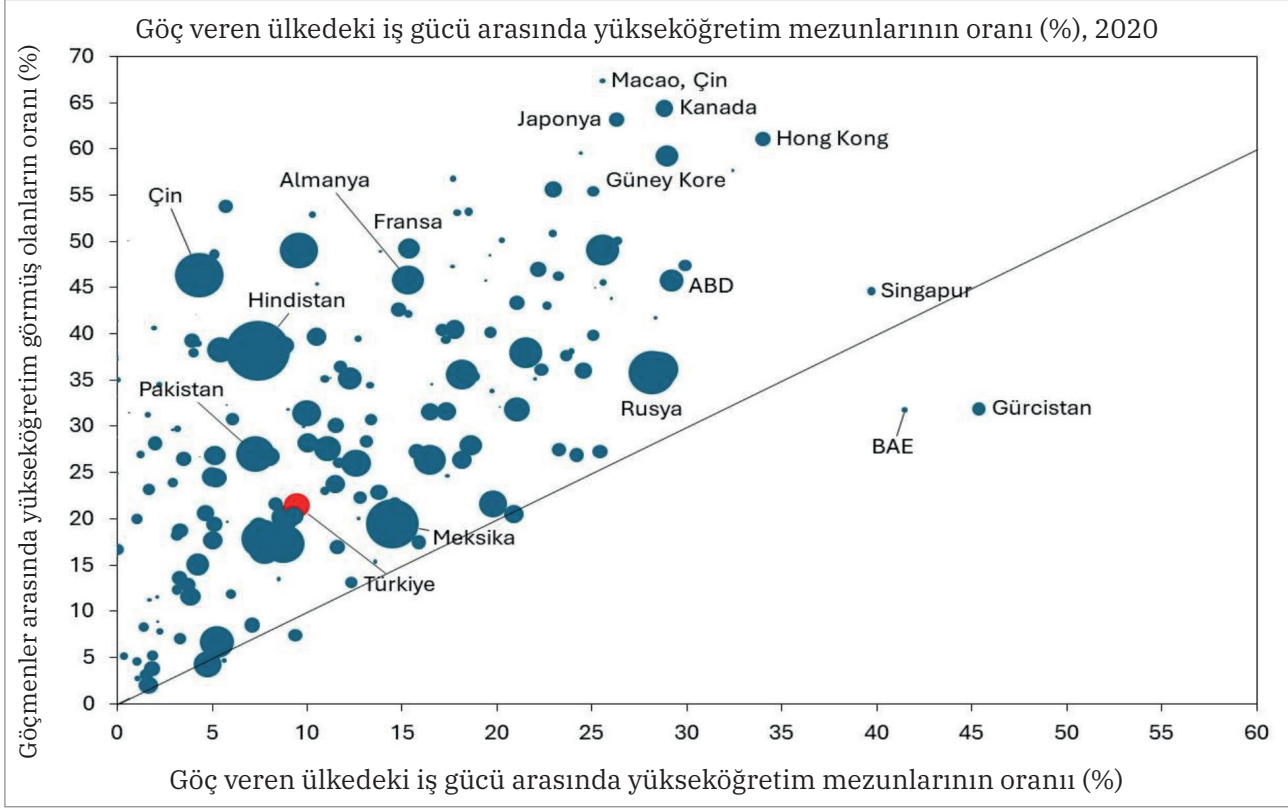

Kaynak: Birleşmiş Milletler

a) Kimler göç etmektedir, göç eden kişilerin profilleri göç veren ve göç alan ülkelere göre değişiklik göstermekte midir?

Refah düzeyi ekseninde gelişen göç hareketleri neredeyse bütün ülkeleri işgücü piyasası ihtiyaçlarını karşılamak için göç potansiyelinden yararlanmaya itmiştir. Bu çerçevede, gelişmiş ülkeler küresel rekabet avantajı elde edebilmek adına yüksek bilişsel becerilere sahip bireyleri ekonomilerine kazandırabilmek için farklı politikalar geliştirmiştir. Gelişmiş ülkeler tarafından uygulamaya konan bu politikalar göçün temel dinamikleriyle birleşince "beyin göçü" kavramı görece daha az gelişmiş olan ülkeler için adeta kaçınılmaz bir hâl almıştır. Bugün itibarıyla göç etmiş yüksek vasıflı işgücü oranı, OECD üyesi yüksek gelirli ülkelerdeki yüksek vasıflı nüfusun yaklaşık %4'üne, orta gelirli ülkelerde %10'un biraz üzerine ve düşük gelirli ülkelerde ise yaklaşık %20'ye denk düşmektedir (International Migration Outlook 2024).

İlk defa 1950'li ve 1960'lı yıllarda İngiltere'den Amerika ve Kanada'ya giden bilim insanlarının göçünü tanımlamak için kullanılan beyin göçü kavramı, göç eden kişilerin iyi eğitilmiş ve vasıflı bireyler olmalarından dolayı olumsuz bir durumu betimlemek için kullanılmıştır (Yücel, 2022). Zaman içerisinde yapılan çalışmalar beyin göçünün özellikle gelişmekte olan ülkelerde olumsuz sonuçlar doğurduğunu ileri sürmüştür (Johnson, 1967). Bu çalışmalarda yetenek seti ve kabiliyetleri üst düzey olan bireylerin ülkelerini terk etmelerinin göç veren ülkelerin gelişmesini sekteye uğrattığı iddia edilmiştir.

Kaynak: Dünya Kalkınma Raporu (2023)

Ülkelerin vermiş olduğu göçün eğitim seviyesine göre durumunu anlayabilmek için hazırlanan grafikte; dairelerin boyutu ülkenin verdiği göçmen sayısına göre artış göstermektedir. Çapraz çizginin üzerindeki ülkelerde, göç eden bireyler arasında yükseköğretim görmüş olanların oranı ülkenin iş gücündeki yükseköğretim görmüş bireylerin oranından daha yüksektir; çizginin altındaki ülkelerde, o ülkeden göç edenler arasında yükseköğretim görmüş olanların oranı, ülkedeki iş gücünde yükseköğretim görmüş bireylerin oranından daha düşüktür.

Grafikte dikkat çeken iki nokta bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, neredeyse bütün ülkelerde göçmenler, geride bıraktıkları ülkenin iş gücünü oluşturan insanlardan ortalama olarak daha eğitilidir. İkincisi, gelişmekte olan ülkelere kıyasla çok daha fazla eğitimli birey göç etmektedir. Hindistan, Çin, Meksika, Pakistan, Rusya gibi ülkeler çok fazla sayıda göç verirken bu ülkelerin tamamında göçmenler ülkenin işgücünü oluşturan bireylerden ortalamada daha eğitilidir. Göçmenlerin ortalamada daha eğitimli bireyler olması hususu ABD, Kanada, Almanya, Japonya gibi ülkeler için de geçerlidir, ancak onların vermiş oldukları göçün sayısı yukarıda sayılan ülkelere kıyasla çok daha azdır.

Göçmenlerin ortalamada daha eğitimli bireyler olması hususu Türkiye için de geçerlidir. Dünya Bankası tarafından sağlanan verilere göre 2020 senesi itibarıyla Türkiye'de işgücünü oluşturan bireyler içerisinde yükseköğretim mezunlarının oranı %9,4'ken Türkiye'den göç edenler arasında bu oran %21,4'e yükselmektedir.

Dünya Bankası verilerine göre küresel olarak yükseköğrenim görmüş bireyler için göç oranı sadece ilköğretim almış bireylerin 7,3 katı ve sadece ortaöğretim eğitimi almış bireylerin

Türkiye'nin Beyin Göçü Raporu

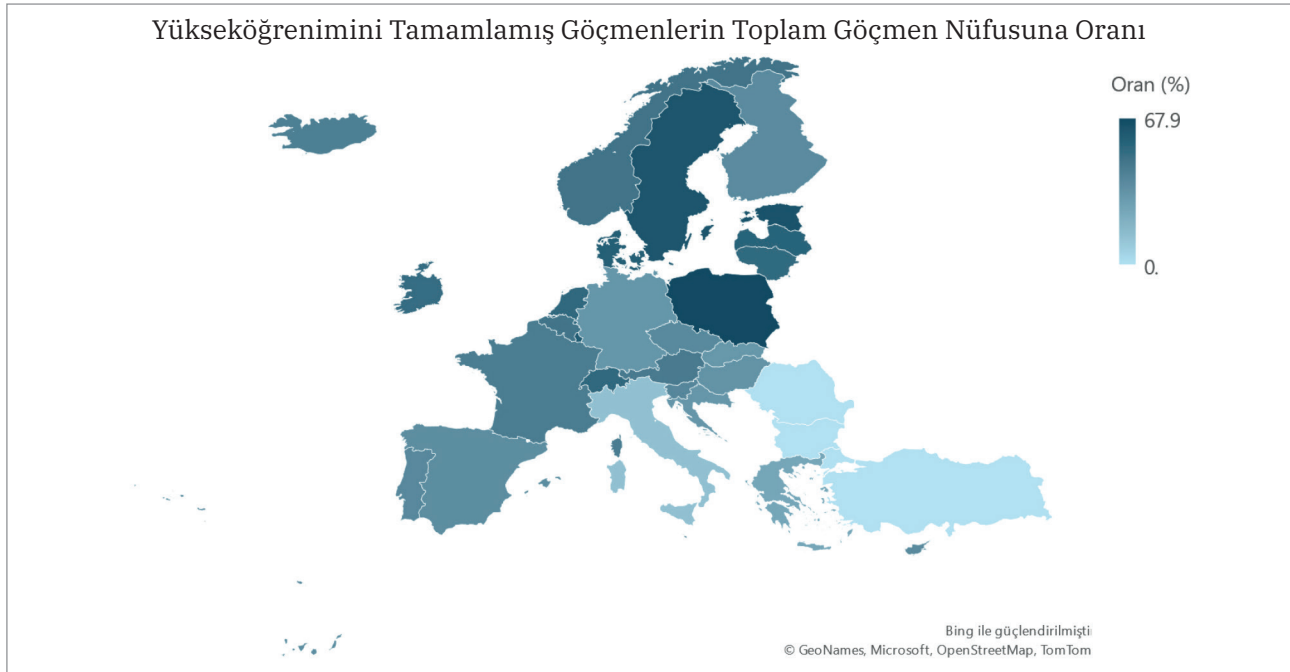
3,5 katıdır. Küresel ortalamayı yansıtan bu rakamlar arasındaki fark yoksul ülkelere doğru gittikçe açılmaktadır. Örnek olarak, Sahra Altı Afrika ülkelerinde ve Pasifik'teki gelişmekte olan küçük ada devletlerinde yüksek eğitimlilerin göç oranları daha az eğitimlilere göre 30 kat daha yüksektir. Yapılan bir akademik çalışmaya yansıdığı şekliyle, ilkokul eğitimi almış, 25 yaş ve üzeri Kamboçyalıların %2,6'sı yurt dışında yaşarken ortaöğretim mezunu olanların %5,9'u ve yükseköğretim mezunu olanların %18,3'ü yurt dışında yaşamaktadır (Gibson and McKenzie, 2011).

Bu haliyle bakıldığında beyin göçü, gelişmiş ülkeler için "beyin kazanımı"na sebep olurken gelişmekte olan ülkeler için "beyin kaybı"na sebep olan bir süreçtir. Ne var ki, beyin göçü veren ülkelerin standart istatistik sistemlerinin bulunmaması uzun süre beyin göçüne yönelik önemli soruların cevapsız kalmasına sebep olmuştur. Gelişen imkânlar neticesinde bugün göçmenlerin eğitim seviyeleri, geldikleri ülkelerde işgücü piyasasının yapısı gibi bazı önemli sorulara daha net cevap verilebilmektedir. Söz konusu gelişmeler beyin göçünün özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkilerine yönelik daha net veriler ortaya konmasına imkân sağlamaktadır.

b) Yüksek eğitilmiş bireyler nereye göç etmektedir?

OECD ve EuroStat tarafından sağlanan veriler dünya genelinde eğitilmiş bireylerin göç hareketlerinin yönü konusuna ışık tutmaktadır. Söz konusu veriler, iyi eğitilmiş bireylerin görece daha düşük gelirli ülkelere doğru göç ettiğini göstermektedir.

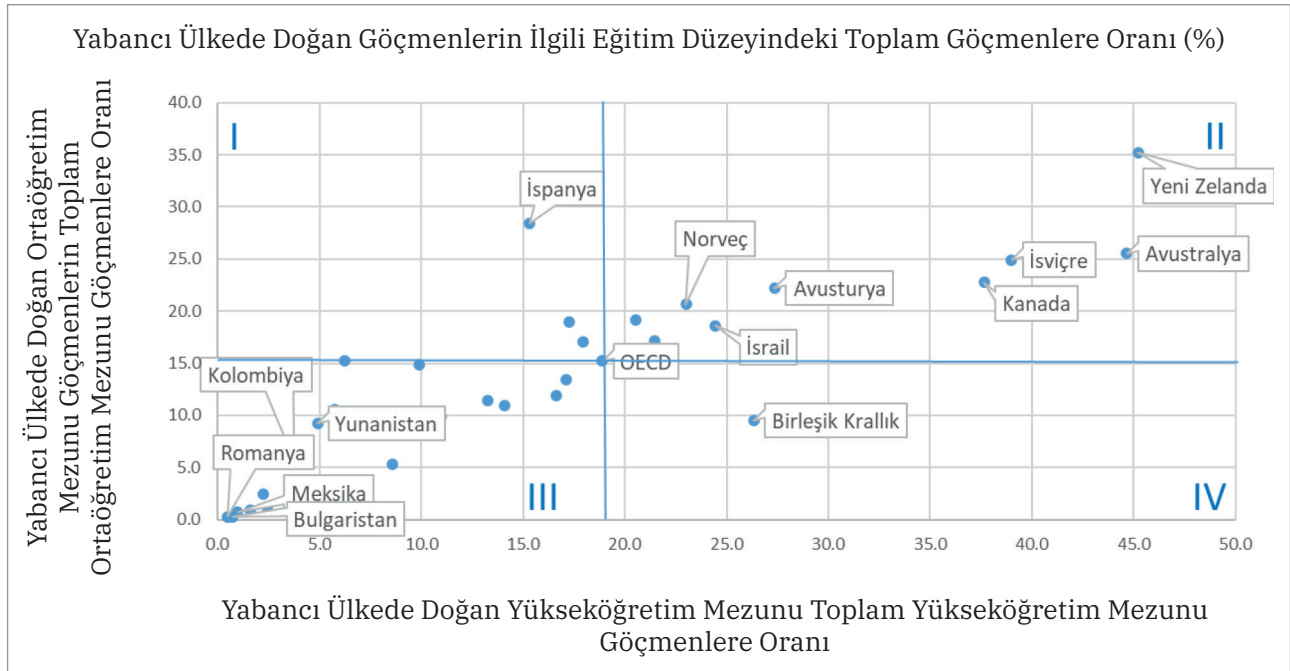
EuroStat verilerine göre, Avrupa'da doğmuş, eğitim düzeyi yüksek bireylerin göç hareketleri dikkate alındığında, Polonya, %67,9'luk oranla başka bir AB üye devletinde doğmuş ve 25-54 yaş arası göçmen nüfusu içerisinde yükseköğrenimini tamamlamış olanların payının en yüksek olduğu ülke konumundadır. Onu sırasıyla Estonya (%65,0), İsveç (%62,4), Lüksemburg (%59,5) ve Danimarka (%57,9) takip etmektedir.

Kaynak: EuroStat, Not: Türkiye, Romanya ve Bulgaristan'a ait veri bulunmamaktadır.

Beyin göçünün yönü konusunda daha geniş bir perspektif sunan analiz, OECD ortalamasını baz alarak ülkeleri, yükseköğretim ve ortaöğretim mezunu olan göçmenlerin içerisinde yabancı ülkede doğanların oranına göre kadranlara ayırmıştır.⁵ Örnek olarak, Yeni Zelanda'da yükseköğretim mezunu göçmenlerin %45,2'si yabancı bir ülkede doğduktan sonra Yeni Zelanda'ya göç etmiş durumdadır. Bu alanda Yeni Zelanda'yı sırasıyla %44,7'lik oranla Avustralya, %39,0'luk oranla İsviçre ve %37,7'lik oranla Kanada takip etmektedir. Ortaöğretim verileri açısından bakıldığında Yeni Zelanda'daki ortaöğretim mezunu göçmenlerin %35,2'si yabancı bir ülkede doğduktan sonra Yeni Zelanda'ya göç etmiştir. Yeni Zelanda'yı sırasıyla İspanya (%28,4), Avustralya (%25,5) ve İsviçre (%24,9) takip etmektedir.

İlgili görselden görülebileceği üzere Kadran 2, her iki eğitim seviyesinde de OECD ortalamasının üzerinde yer alan ülkeleri barındırmaktadır. Kadran 2'de yer alan ülkeler başka ülkelerde doğmuş eğitimli bireyleri çekme konusunda son derece başarılı olmuştur. Buna karşılık Kadran 3, her iki eğitim seviyesinde de OECD ortalamasının altında kalmış ülkelere oluşturmaktadır. Refah seviyesi görece düşük olan bu ülkeler başka ülkelerde doğmuş eğitimli bireyler tarafından son derece sınırlı oranda tercih edilmiş durumdadır.

Kaynak: OECD

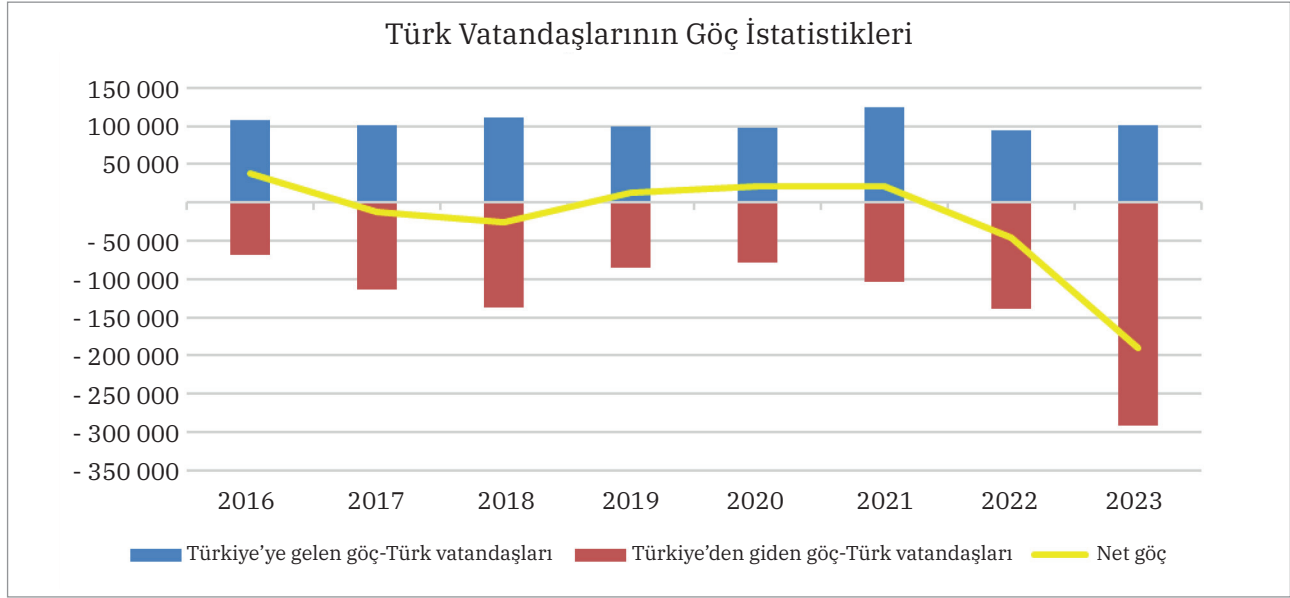
Elde edilen verilere göre yüksek eğitimli bireyler gelişmekte olan ülkelere göre daha gelişmiş ülkelere doğru göç etmektedir.

Türkiye'de göç ve beyin göçüne yönelik detaylı istatistikler bulunmamaktadır. Buna karşılık yakın döneme ilişkin ulaşılan veriler bu rapor kapsamında derlenmiştir. TÜİK tarafından sağlanan veriler çerçevesinde, Türk vatandaşlarının göç hareketleri incelenmiştir. 2015 senesinde %1,6 olan yükseköğretim mezunu bireylerin göç oranı 2023 senesi itibarıyla %2'ye yüksel-

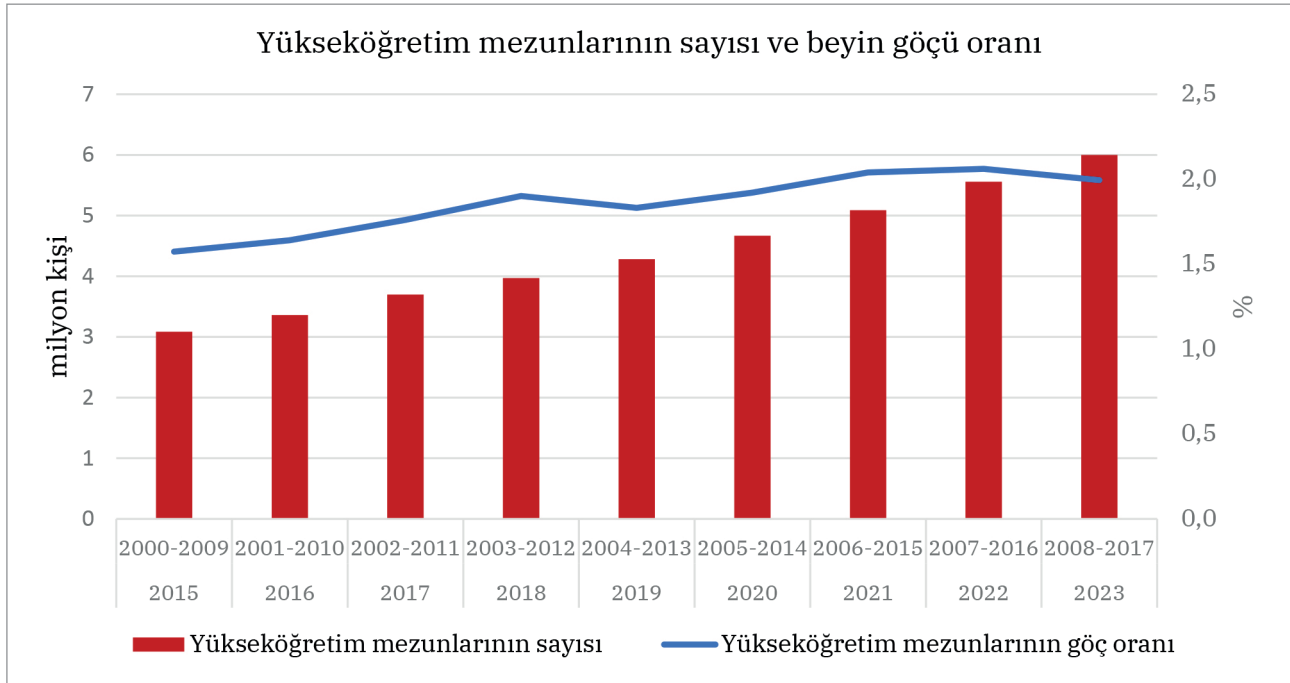
5- OECD, söz konusu veri özelinde göçmenleri "native-born" ve "foreign-born" olmak üzere iki kategoride ele almaktadır.

Türkiye'nin Beyin Göçü Raporu

miştir. Türkiye'den göç eden bireyler küresel trende uygun şekilde görece daha yüksek yaşam standartlarının olduğu ülkeleri tercih etmiştir. Yükseköğretim mezunu Türkler tarafından %21,4'le ABD en çok göç edilen ülke olmuştur. Onu sırasıyla Almanya (%17,5), Birleşik Krallık (11,2), Hollanda (%6,9) ve Kanada (%4,9) izlemiştir.

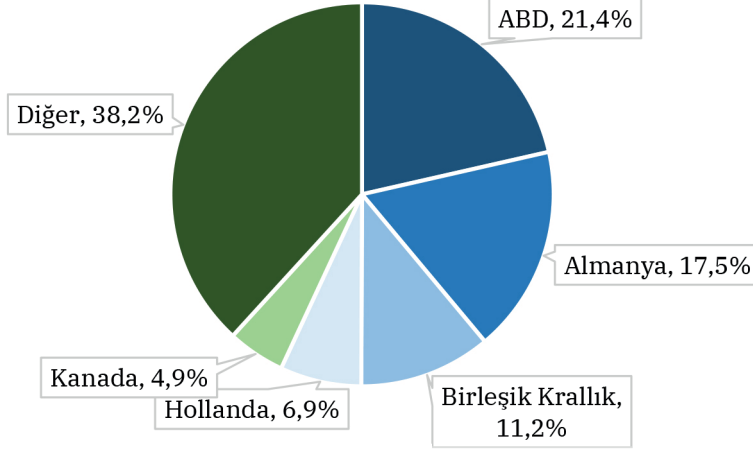

Kaynak: TÜİK

Kaynak: YÖK, TÜİK

Yükseköğretim mezunları tarafından en çok tercih edilen ülkeler, %, 2023

Kaynak: TÜİK

c) Beyin göçünün olası etkileri nelerdir?

Yüksek vasıflı bireylerin ülkelerini terk etmeleri uzun bir süre, özellikle eğitimlerinin kısmen veya tamamen kamu tarafından finanse edildiği durumlarda, göç veren ülke için kayıp olarak adlandırılmıştır (Sen, 1973). Günümüzde beyin göçü kavramına yönelik devam eden olumsuz algıya karşın yapılan bazı çalışmalar göç veren ülkelerin söz konusu süreçten büyük faydalar elde edebileceğini göstermektedir (Batista et. al., 2007). Ancak bu durumun gerçekleşebilmesi beyin göçü veren ülkenin uzun vadede sosyo-ekonomik alanlarda kaydedeceği ilerlemelere sıkı sıkıya bağlıdır.

Beyin göçünün kaynak ülke üzerindeki olumsuz etkileri pek çok akademik çalışmanın konusu olmuştur. Ne var ki, yüksek vasıflı işgücünü göç yoluyla kaybeden ülkelerdeki veri eksikliği beyin göçü konusunda geriye dönük analizler yapılmasını zorlaştırmaktadır. Buna karşılık yakın dönemde yaygınlaşan kayıt sistemleri söz konusu kısıtları ortadan kaldırmaya başlamıştır. Bu çerçevede yakın tarihli çalışmalara yansıdığı üzere dünya genelinde yüksek vasıflı göç genellikle göç veren ülkelerdeki yaşam koşullarının yanı sıra kurumların verimsizliği, ekonomik sınırlamalar ve kaynak yetersizliği gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır.

Yüksek vasıflı göç gerçekleştiğinde bunun bireylerin gelişimi ve çalışma performansı üzerinde nasıl etkileri olmaktadır? Özel sektörde çalışan bireyler açısından bu konuda bir tespit yapmak görece zor olmasına karşın akademik performans daha kolay ölçülebilen bir alandır. Bu konuda yapılan çalışmalardan bir tanesi Türk akademisyenlerin göç etmeden önce ve ettikten sonra akademik performanslarında nasıl bir değişim olduğunu inceleme konusu yapmıştır (Akçığıt et. al., 2023). Söz konusu çalışmaya göre Türkiye'den göç eden akademisyenlerin akademik performansı göç ettikten sonra ortalama %27 oranında artış göstermiştir.

Atıf yapılan incelemeye paralel bulgular barındıran pek çok çalışma⁶ özellikle gelişmekte olan ülkelerde rastlanan söz konusu duruma yönelik iki hususa dikkat çekmektedir. Bunlardan bir tanesi, söz konusu ülkelerde kurumların etkili ve verimli işlememesinden dolayı insan kaynağını doğru değerlendirememesidir. İkincisi ise, yüksek vasıflı bireylerin kendi ülkesinde tecrübe etme imkânı bulamadıkları üretim ve iş yapış süreçlerini göç ettikleri ülkelerde tecrübe etme imkânı bulduklarından bahsedilmektedir. Söz konusu çalışmalara göre bu bireyler son teknoloji süreçler hakkında fikir edinme ve kendilerini daha da geliştirme imkânı bulabilmektedirler. Dolayısıyla bu bireyler beyin göçü sayesinde geldikleri ülkelerde edinemeyecekleri bilgi ve tecrübeleri edinme fırsatı yakalamaktadır.

Gelişmiş ülkelere göç eden yüksek eğitilmiş bireylerin süreç içerisinde önemli kazanımlar elde ettiklerine dair pek çok araştırma mevcuttur. Bahsedilen sürece gösterilebilecek en iyi örneklerden bir tanesi bilişim sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin merkezi haline gelen Hindistan'ın Bangalore bölgesidir (Chacko, 2007). Özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda Hindistan'ın eğitilmiş işgücünü Batı ülkelerine göç olarak vermesiyle beyin göçü kavramı Hindistan kamuoyunda sıkça tartışılan bir konu haline gelmiştir. Ancak 2000'den sonra Hindistan'ın yakalamış olduğu ekonomik büyüme ve işgücü piyasasında oluşan fırsatlar, söz konusu göçü tersine çevirmiştir. Batılı ülkelerde özellikle bilişim alanında çalışarak sektör tecrübesi ve maddi birikim elde eden birinci kuşak Hintli göçmenler, 2000'lerin başında Hindistan'ın yükselen grafiğiyle beraber ülkelere geri dönmeye başlamıştır (Singh, J., & Krishna, V. V., 2015). Yapılan çalışmalara göre 2006 yılında Batı'dan geri dönen Hindistan kökenli bireylerin kurduğu firmalar, Hindistan'ın Bangalore bölgesindeki yazılım teknolojisi parklarındaki firmaların yaklaşık yüzde 90'ını oluşturmaktadır (Chacko, 2007). Sektörel donanımla ve Batılı ülkelerde edindikleri sosyal sermayeyle ülkelere dönen Hintliler, bu bölgede zaman içerisinde küresel itibarı olan kurumlar yaratmışlardır.

Çin özelinde yapılan farklı çalışmalar birbirine benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Özellikle 2010'lu yılların başına kadar yurt dışından dönen yüksek eğitilmiş Çinliler, istihdam edildikleri firmaların teknolojik uyumunda ve ileri düzey üretim süreçlerine entegrasyon konusunda önemli katkılarda bulunmuşlardır (Pan, 2011). Buna karşılık Çin'in "beyin kazanımı" sağladığı alanlar yalnızca özel sektörle sınırlı değildir. Yapılan araştırmalar, Çin'in, kariyerine yurt dışında başlamış bilim insanlarını ülkeye çekebilme konusunda son derece başarılı olduğunu göstermektedir. 2023 yılında Stanford Üniversitesi tarafından dünya çapında yirmi beş binden fazla kurumda iki yüz milyondan fazla bilim insanını takip ederek hazırlanan bir çalışma⁷, kariyerlerine ABD'de başlayan ancak 2010 ile 2021 yılları arasında Çin de dahil olmak üzere diğer ülkelere giden 19.955 Çinli bilim insanı belirlemiştir. Süreç içerisinde senelik olarak

6- Portes, A. (1976). Determinants of the Brain Drain. *International Migration Review*, 10(4), 489-508.

Chen, F., Wong, Z.W.V. & Law, S.H. Brain drain: what is the role of institutions?. *J. Ind. Bus. Econ.* 51, 605–628 (2024).

Singh, J., & Krishna, V. V. (2015). Trends in Brain Drain, Gain and Circulation: Indian Experience of Knowledge Workers. *Science, Technology and Society*, 20(3), 300-321.

Johnson, J. and Regets, M. 1998. *International mobility of scientists and engineers to the US: 'Brain drain' or brain circulation?*, Arlington, VA : National Science Foundation. (Issue brief 98–316)

7- Y. Xie, X. Lin, J. Li, Q. He, J. Huang, Caught in the crossfire: Fears of Chinese–American scientists, *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 120 (27) e2216248120

ABD'den ayrılan Çinli bilim insanlarının sayısı 900'den 2.621'e yükselmiştir. Veriler, 2010 yılında ABD'den ayrılan bilim insanlarının %48'inin Çin'e geri döndüğünü, buna karşılık söz konusu oranın her sene artarak 2021 itibarıyla %67'ye yükseldiğini göstermektedir. Söz konusu çalışmada, Çin Hükümeti'nin Batı'da çalışan Çinli bilim insanlarını ülkesine çekebilmek için 2018'de başlattığı programın Çin'e olan tersine göçü hızlandırdığı belirtilmiştir.

Bir başka çalışma, 2000'lere gelindiğinde ihracat sepeti katma değeri daha yüksek ürünlerden oluşmaya başlayan Güney Kore'nin uluslararası ticaret pazarlarına entegrasyon konusunda gelişmiş ülkelerde yaşayan vatandaşlarını sürece etkili şekilde dahil ettiğini göstermektedir (Kwon&Bergsten, 2003). Bununla beraber bazı ekonomi politikalarının formülasyonu konusunda da yabancı ülkelerde yaşayan yüksek eğitilmiş vatandaşlarını etkili şekilde sürece dahil eden programları mevcuttur (World Development Report, 2023).

Benzer bir politika yakın geçmişte Singapur tarafından da uygulamaya konulmuştur. Singapur Devleti, beyin göçünü, yurtdışındaki toplumlara ve dünya ekonomisine değerli bir bağ olarak tanımlamayı, yüksek teknoloji ve yüksek katma değerli endüstrilerde yurtdışına genişleme faaliyetlerini inşa etmeye yönelik bir fırsat olarak görmüştür (Teng, 1994).

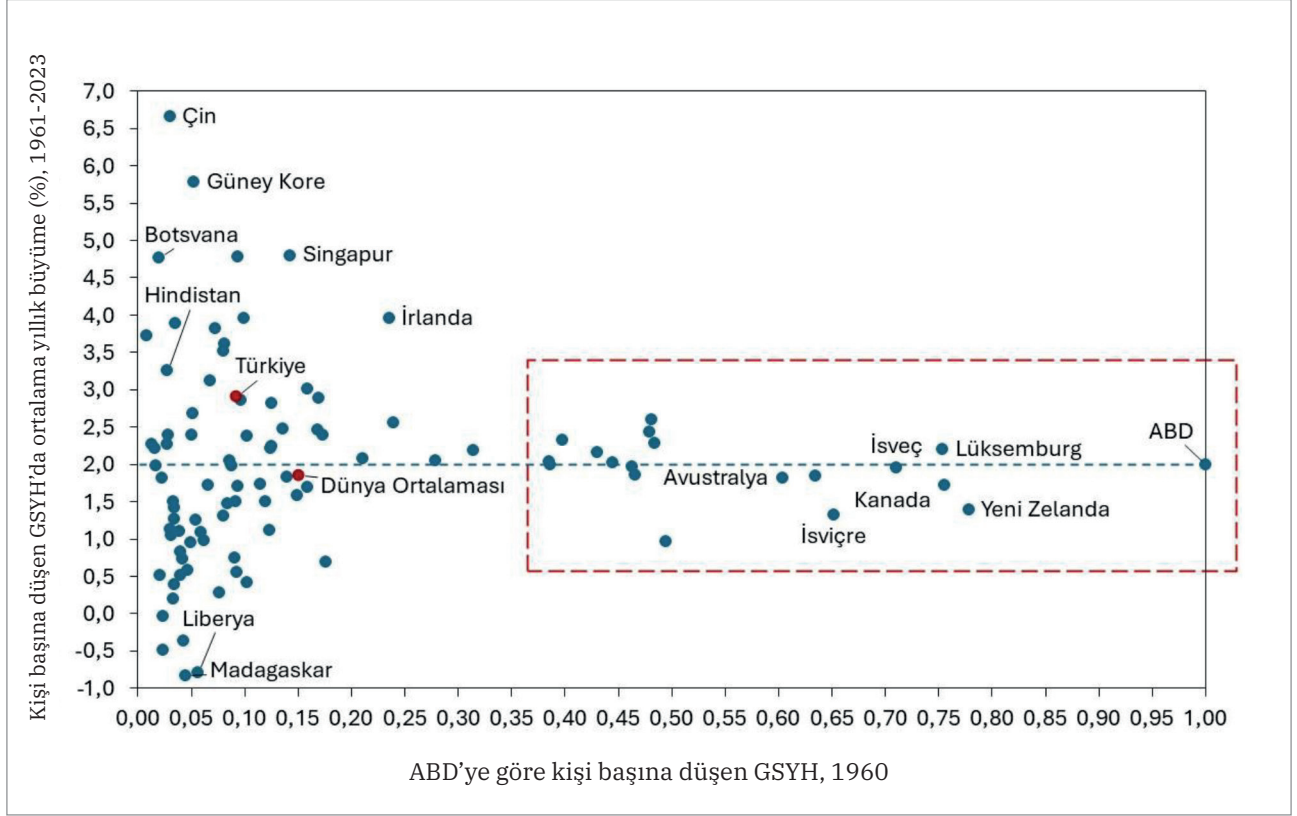
d) Göç eden bireylerin elde ettiği kazançları göç alan ülkelere göç veren ülkelere yeniden dağıtacak mekanizmalar kurulabilir mi?

Beyin göçü sürecinde elde edilen kazançların kaynak ülke için de faydalı olabileceğini göstermek adına hazırlanan grafikte ekonomiler yatay ekseninde 1960 senesi itibarıyla kişi başına düşen GSYH açısından ABD'ye oranla sıralanmıştır.⁸ Dikey eksenindeyse ekonomiler 1961-2023 seneleri arasında kişi başına düşen GSYH'de yakaladıkları senelik ortalama büyüme oranına göre sıralanmıştır. Söz konusu analize göre 1960 senesi itibarıyla refah düzeyi* olarak aynı seviyede bulunan ekonomiler (kırmızı alanda bulunan ekonomiler) birbirine yakın büyüme oranları yakalamıştır. Buna karşılık ABD ile arasında önemli refah farkı bulunan Çin, Singapur, Güney Kore gibi ülkeler aradan geçen sürede ciddi refah artışları yakalamıştır. Grafikte gösterilen ülkelere Hindistan'ın ekonomik performans açısından alt sıralarda kalması seçilen dönemin etkisidir. Buna karşılık Hindistan'ın özellikle 2000'den sonra çok ciddi büyüme oranları yakalamıştır.

8- Ülkelerin kişi başına düşen GSYH verisi Dünya Bankası veri tabanında 1960 senesinden itibaren sergilenmiştir.

* Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) tek başına yeterli olmasa da basit bir tanımla farklı büyüklükteki ekonomileri karşılaştırmada kullanılan bir ölçüt olduğu kadar sosyal bilimciler tarafından refah düzeyinin göstergelerinden bir tanesi olarak da kabul edilir.

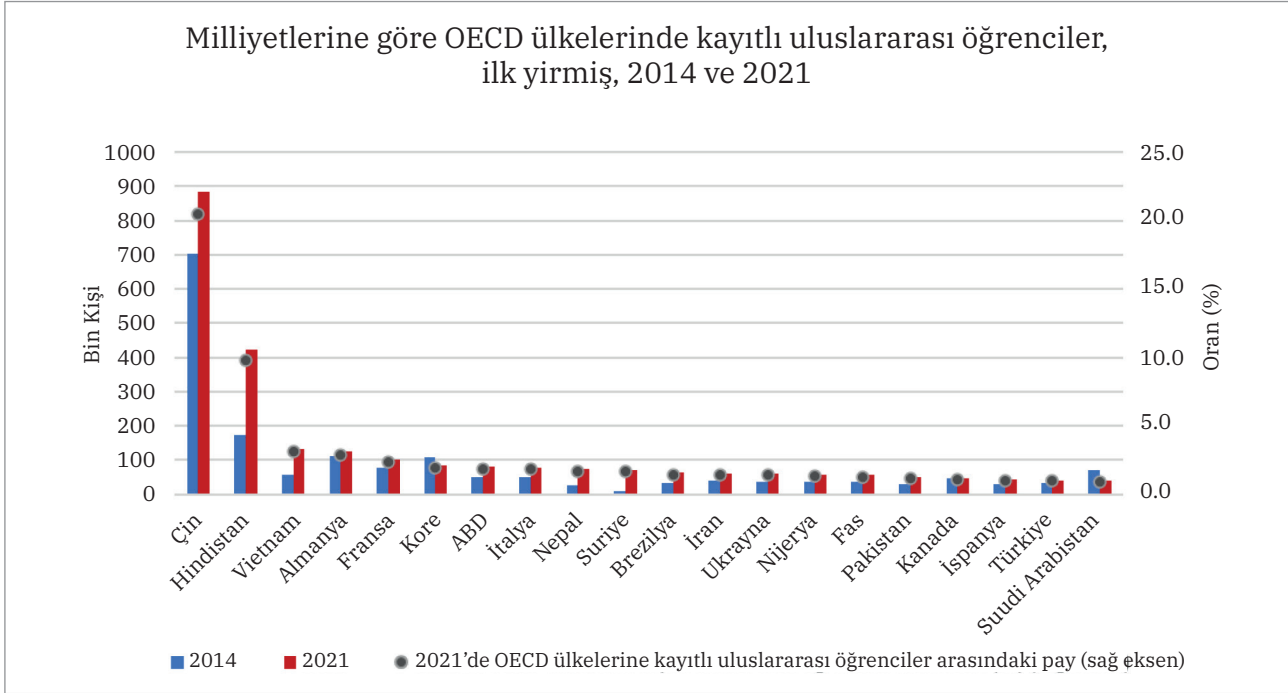
Türkiye'nin Beyin Göçü Raporu

Kaynak: Dünya Bankası, TÇE

Grafikte ön plana çıkan ülkelerin neredeyse tamamı yakın tarihte beyin göçü sürecini deneyimlemiş olmalarına karşılık önemli ekonomik atılımlar gerçekleştirebilmişlerdir. Bu durum belki de ekonomik olarak geride olan ve büyük oranda beyin göçü veren ülkelerin izlemesi gereken politikalara yönelik işaretler barındırmaktadır. Görece daha az gelişmiş ülkeler teknolojik dönüşüm ve sosyal değişim gibi pek çok konudaki gelişmelere uyum sağlayabilmek adına elindeki yetenekli insan kaynağını kullanabilecek ve süreçten kendisi adına faydalar sağlayabilecektir.

Belirtmek gerekir ki, analize konu edilen ülkelerden bazıları hala beyin göçü vermeye devam etmektedir. Bu ülkeler, söz konusu süreçten elde edecekleri faydaları maksimize edebilmek adına politika arayışındadır. Bu çerçevede ülkelerin gelecekteki insan kaynağını oluşturacak olan öğrencilerine yönelik milliyetlerine göre OECD ülkelerinde kayıtlı uluslararası öğrencilerin sayısını (sol eksen) ve toplam öğrenciler içerisindeki oranını (sağ eksen) yansıtan ayrı bir grafik hazırlanmıştır. Oran verisi baz alınarak sıralamaya tabi tutulan ülkelere Çin ve Hindistan sırasıyla %20,5 ve %9,8'lik oranla OECD ülkelerinde en çok öğrencisi bulunan iki ülkeyi oluşturmaktadır. İlgili sıralamada Güney Kore %1,9'luk oranla altıncı sırada bulunmaktadır.

Kaynak: OECD

Raporlar ve akademik çalışmalar, ülkeler doğru politikalar uyguladıkları takdirde beyin göçünün, göç veren ülkelerin kalkınma süreçlerinin önemli bir bileşeni haline geldiğini göstermektedir. Birincisi, ülkeler güvenilir politikalar uyguladığı sürece yurt dışına giderek işgücü piyasasına dahil olan vatandaşlar kendi ülkelerine sermaye akışı yaratmaktadır. İkincisi, göç eden vatandaşların gittikleri ülkelerde edindikleri sosyal sermaye, ülkeler arası ilişkilerin gelişmesinden uluslararası ticarete kadar pek çok alanda olumlu etkiler gösterebilmektedir. Üçüncüsü, üst düzey üretim ve iş yapış süreçlerine maruz kalan bireyler, ülkelerine döndüklerinde bilgi transferi sağlayarak ülkelerindeki firmaların söz konusu süreçlere uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır. Buna ek olarak, akademik süreçlere dahil olan bireyler kendi ülkelerinde bilimsel faaliyetlerde bulunarak hem ülkelerinin insan kaynağını işlemekte hem de bilimsel süreçlerin yayılmasına önemli katkılarda bulunmaktadır.

Söz konusu ekonomik kazanımların yanında beyin göçüyle giden bireyler, ülkelerine döndüklerinde sadece ekonomik alanda değil siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda da dönüşüme öncülük etmektedirler. Toplumsal alanda üstlendikleri rol ve yarattıkları etki, ülkelerinde kurumların daha şeffaf ve verimli çalışması süreçlerine önemli katkılar yapabilmektedir.

e) Türkiye Ne Yapmalı?

Dünya genelinde göç, ekonomik refah artışı ekseninde gelişmektedir. Beyin göçü de söz konusu trendden bağımsız düşünülemeyecektir. Dünyada refah artışının gelişimi ülkeler bazında düşünüldüğünde beyin göçü, ülkemiz de dahil olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler için kaçınılmaz bir sonuçtur. Türkiye'nin deneyimlediği ekonomik ve siyasal gelişmeler yalnızca bu süreci hızlandırabilir ya da yavaşlatabilir, ancak tamamen durdurması mümkün değildir. Bu noktada önemli olan Türkiye'nin beyin göçü olarak verdiği insan kaynağını etkili şekilde kullanabilecek stratejilerinin olmasıdır.

Türkiye'nin Beyin Göçü Raporu

Belirtmek gerekir ki, ekonomik koşullardaki iyileşmeye ek olarak sosyal düzene ilişkin şeffaf şekilde işleyen kurumların ve adil rekabetin tesis edildiği bir düzen, göç veren ülkelerin beyin göçünü beyin kazanımına çevirmesinin esas ve kalıcı şartını oluşturmaktadır. Buna karşılık beyin göçünün olumlu etkilerinden faydalanmak adına ülkemizin uygulayabileceği bazı politikalar mevcuttur. Söz konusu politikalar akademi ve özel sektör olarak iki ana başlığa ayrılabilir zira çalışma prensibindeki farklılıklar ve kalkınmaya olan etkileri itibarıyla söz konusu alanları ayrı şekilde ele almak daha doğru olacaktır.

Akademik olarak, Türk akademisyenlerin performansını ölçen çalışmaya göre, yurt dışına giden akademisyenler sadece kendi akademik üretkenliklerini artırmamaktadır. Göç eden akademisyenler, eğer beraber çalıştıkları bir Türk akademisyen varsa Türkiye'de kalmalarına karşın onların akademik performansını da yukarı çekmektedir (Akçığıt et. al., 2023).

Ülkemizdeki çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının akademik alanda yurt dışına yönelik çok sayıda programları ya da destekleri bulunmaktadır. Ancak söz konusu programlar özelinde açık kaynak verilere ulaşılamamaktadır. Dolayısıyla bu programların akademik performans üzerindeki etkisi analiz edilememiştir. Bu alanda atılabilecek önemli adımlardan bir tanesi söz konusu programların verilerinin erişilebilirliğinin artırılmasıdır. Bu adım söz konusu programların etkinliğinin araştırma konusu yapılmasını ve daha verimli uygulamaların yürürlüğe konmasını temin edecektir.

Buna ek olarak, yukarıda atıf yapılan çalışmanın çıktılarına paralel şekilde yurt dışında bulunan akademisyenlerden faydalanabilmek adına ülkemizdeki akademisyenlerle yürütülen ortak araştırma programları genişletilmeli ve çeşitlendirilmelidir. Bu sayede bazı akademisyenler göç etse bile ülkemizde kalan meslektaşlarına fayda sağlayarak bilimin gelişmesine katkıda bulunabilecektir.

Özel sektör bakımından, kuantum bilgisayarlardan uzay teknolojisine kadar pek çok alanda dünya önemli aşamalar kaydederken Türkiye'nin bu alanlarda yeteri kadar faaliyet gösteren kuruluşu bulunmamaktadır. Ülkemizi gelecek dönemde ileri teknolojik gelişmelere uyumlu hale getirmek adına, Türkiye, beyin göçü olarak verdiği kişilere yönelik uzun vadeli teşvikler geliştirebilir.

Bugün yüksek teknoloji girişimlerinin finansman ihtiyacı geleneksel bankacılık finansmanından farklı olarak risk sermayeleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Ülkemiz finansman araçlarının çeşitliliği bakımından henüz yüksek teknoloji sektörüne uygun araçları tam olarak devreye alamamıştır. Bu çerçevede, sektör dinamiklerine uygun olarak finansman desteklerinin çeşitlendirilmesi ülkemizde sektörel uyumu kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla geliştirilecek en önemli programlardan bir tanesi finansman desteğidir. Tespit edilen sektörlerde belirli bir senenin üzerinde çalışan bireylerin Türkiye'ye döndüklerinde ilgili alanda kuracakları şirkete yönelik sektör bazlı finansman araçları çeşitlendirilebilir. Bu tarz uygulamalar beyin göçü olarak verdiğimiz insanların bilgi birikiminden faydalanarak ülkemizin ileri teknoloji alanlarına uyumunu hızlandıracaktır.

Buna ek olarak, bu kişilerin ülkeye dönmelerini gerektirmeyecek programlar da oluşturulabilir. Bugün pek çok yabancı şirket özellikle teknoloji üretim süreçlerindeki deneyimlerini

aktarmak aracılığıyla başka şirketlerden çalışanları bünyesinde misafir etmekte veya misafir çalışan göndermektedir. Ülkemiz, beyin göçü olarak gönderdiği insanların çalıştıkları kurumlarda edindikleri tecrübeleri Türk şirketlerine ve meslektaşlarına aktarabilecekleri programlar oluşturabilir, çalıştıkları kurumlardan onay alarak onları Türkiye'de geçici süreliğine misafir edebilir.

Rapora konu olan çalışmalardan da görüldüğü üzere beyin göçü, doğru politikalar uygulamaya konarak yönetilirse göç veren ülke bakımından son derece faydalı sonuçlar doğurabilme potansiyeline sahiptir. Bu bakımdan Türkiye'nin özellikle son dönemde karşılaştığı beyin göçü büyük fırsatları bünyesinde barındırmaktadır. Beyin göçünün küresel göç trendleri ekseninde önümüzdeki süreçte de devam edeceği düşünülürse mevcut potansiyel ülkemiz açısından artarak devam edecektir. Ülke yönetimi tarafından doğru adımlar atılması halinde beyin göçü olarak verdiğimiz bireyler Türkiye'nin gelecek yıllardaki kalkınma hamlelerinin önemli birer parçası olacaktır.

Kaynaklar:

- 1) Akçiğit, U., et. al., (2023), *Türkiye Akademik Diaspora Raporu: Beyin Göçünden Beyin Gücüne*, Available at: https://www.tbv.org.tr/Content/userfiles/files/Diaspora_Raporu.pdf
- 2) Batista, C., Lacuesta, A. and Vicente, P.C. (2007). Brain Drain or Brain Gain? Micro Evidence from an African Success Story. *SSRN Electronic Journal*.
- 3) Chacko, E. (2007). From brain drain to brain gain: reverse migration to Bangalore and Hyderabad, India's globalizing high tech cities. *GeoJournal*, [online] 68(2-3), pp.131–140.
- 4) Chen, H., (2009). A Brain Gain or A Brain Drain? Migration, Endogenous Fertility, and Human Capital Formation. *Economic Inquiry*, 47(4)
- 5) Docquier, F. and Rapoport, H. (2011). Globalization, Brain Drain and Development. *SSRN Electronic Journal*. doi:<https://doi.org/10.2139/ssrn.1796585>.
- 6) Ha, W., Yi, J. and Zhang, J. (2016). Brain drain, brain gain, and economic growth in China. *China Economic Review*, [online] 38, pp.322–337.
- 7) Johnson, H. G., (1967), Some Economic Aspects of Brain Drain, *The Pakistan Development Review*, Vol. 7, No. 3 (AUTUMN 1967), pp. 379-411 (33 pages)
- 8) Li, X., McHale, J. and Zhou, X. (2016). Does Brain Drain Lead to Institutional Gain? *The World Economy*, 40(7), pp.1454–1472.
- 9) McAuliffe, M. and L.A. Oucho (eds.), 2024. *World Migration Report 2024*. International Organization for Migration (IOM),
- 10) Reinert, K.A. (2017). *Handbook of Globalisation and Development*. [online] Edward Elgar Publishing. Available at: <https://www.elgaronline.com/edcollchap/edcoll/9781783478644/9781783478644.00029.xml>
- 11) Gibson, J. and McKenzie, D. (2011). Eight Questions about Brain Drain. *Journal of Economic Perspectives*, 25(3), pp.107–128. doi:<https://doi.org/10.1257/jep.25.3.107>.
- 12) Sen, A. (1973). Brain Drain: Causes and Effects. *Palgrave Macmillan UK eBooks*, [online] pp.385–415. doi:https://doi.org/10.1007/978-1-349-01731-7_15.
- 13) Torres, L.J. et. al., (2022), Brain drain or brain gain? International labor mobility and human capital formation. *The Journal of International Trade & Economic Development*.
- 14) Teng, Y. M. (1994). Brain Drain or Links to the World: Views on Emigrants from Singapore. *Asian and Pacific Migration Journal*, 3(2-3), 411-429.
- 15) Pan, S.-Y. (2011). Education abroad, human capital development, and national competitiveness: China's brain gain strategies. *Frontiers of Education in China*, [online] 6(1), pp.106–138.
- 16) World Bank Group (2023). *World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies*. [online] World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2023>
- 17) Xie, Y., Lin, X., Li, J., He, Q. and Huang, J. (2023). Caught in the crossfire: Fears of Chinese–American scientists. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, [online] 120(27).
- 18) Yücel, V. (2022). *Sinop Üniversitesi Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi e-Dergisi TÜRKİYE'DE BEYİN GÖÇÜ OLGUSUNUN ANALİTİK BİR İNCELEMESİ*.

ANALİST HAKKINDA

Yağmur Uzunırmak

1995 yılında doğan Yağmur Uzunırmak, 2019 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Bölümü'nde lisans, 2022 yılında ise Essex Üniversitesi Finansal Ekonometri Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Uzunırmak, 2023-2024 yılları arasında Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı – TEPAV'da Araştırmacı olarak yer almıştır. Uzunırmak, Toplum Çalışmaları Enstitüsü bünyesinde de Yönetim Kurulu Üyesi ve Analist olarak görev almaktadır. Uzunırmak, finans alanındaki çalışmalarına ise Viyana'da devam etmektedir.

T TOPLUM
ÇALIŞMALARI
ENSTİTÜSÜ

Cevizlidere Mah. Mevlana Bulv. No:123/305 Çankaya/Ankara
0312 939 93 00 | info@toplum.org.tr | www.toplum.org.tr